# НАУКОВИЙ АНОНС

**Мюнклер Герфрід**
д.політ.н., професор,
завідувач кафедри теорії політики
Берлінський університет ім. Гумбольдтів (ФРН)

## Національна бібліотека: духовний центр

Столиці, навіть тоді, коли вони знаходяться не в центрі країни, є політичними центрами країни [1]. Аналогічно до цього, національні бібліотеки мають завдання маркувати те, що називається духовним центром. Це вони роблять не самі, а разом з національними театрами, національними музеями та національними галереями; інколи вони навіть перебувають в конкуренції один до одного. Політичний центр країни можна визначити точно у топологічному відношенні, наприклад, у випадку об'єднаної Німеччини – його можна шукати в будівлі Рейхстагу чи управлінні канцлера. Але духовний центр – де він знаходиться та звідки його видно? Немає ні репортерів, які перебувають біля нього кожного вечора, та й не ясно – чи знаходиться він в столиці. У випадку з Національною бібліотекою Німеччини це саме так [2].

У боротьбі за те, щоб зробити видимим духовний центр Національна бібліотека має найгірші карти у порівнянні з можливостями театру, опери чи картинної галереї. До її можливостей не належать ані сенсаційні інсценування, ані виставки, котрі викликають загальну увагу. Тихо й послідовно вона працює над маркуванням духовного центру. В той час, коли театр та галереї організують великі заходи, бібліотека кожного дня є просто відкритою. Вона просто слугує й не робить з цього великого шуму.

Бібліотека збирає та каталогізує, а її власна заслуга полягає в тому, що вона робить це повністю й нічого не забуває – ані окремих публікацій, ані медій й навіть лише останнім часом розроблених носіїв інформації. Розвиваючи культуру, театр та опера націлені на подію; натомість бібліотека є берегинею послідовності. Галереї та музеї перебувають десь між ними, вони презентують мистецтво та історію своєї країни в довгострокових виставках, та завжди мають можливість показати в рамках особливих виставок певні періоди чи аспекти історії та мистецт-

ва. Але навіть довгострокові виставки час від часу необхідно ґрунтовно переопрацьовувати. Погляд на власну історію та інтерес до певних періодів мистецтва змінюються, чи повинні змінюватися. Тоді дещо, котре перебувало на передньому плані, зникає в сховищі, а те, що перебувало в сховищі – пересувається у приміщення для виставки. Культурна ідентичність певної нації отримує нові контури. У переломні політичні часи, як то було дуже часто в німецькій історії 20-го сторіччя, вимальовування таких нових контурів відбувається різко й має принциповий характер. В інших випадках воно відбувається поступово та лише в нюансах. Але саме так змінюється погляд на власну культуру та історію.

Все це не передбачено стосовно Національної бібліотеки, й навіть заборонено. Навіть тоді, коли народні та міські бібліотеки під час політичних переломних часів можуть змінювати свої читацькі фонди та при замовленні літератури орієнтуватися на відповідний смак публіки, – це не стосується Національної бібліотеки. Вона збирає та зберігає незалежно від доцільності та тих чи інших подій. Вона не повинна пристосовуватися до течій кон'юнктури та моди. Вона стоїть може не над часом, але над зміною часів. Це має недоліки, але й переваги: можна не реагувати на те, що зараз є популярним. Можна також не приймати участь у впливі на те, що саме сприймається та що необхідно згадати. Завдяки цьому можна бути застрахованим від деяких помилок та хибних шляхів.

Отже способи та шляхи, якими Національний театр та Національна опера, далі – Національний музей та Національна галерея, й, нарешті, по-третє, Національна бібліотека викарбовують та зберігають духовний центр певної країни, досить чітко вирізняються один від одного. При цьому театрові та опері випала роль того, що викарбовує, в той час коли завданням бібліотеки є зберігання. Музей та галерея завжди пересувалися між ними та мали свободу в одному випадку бути більше тим, хто викарбовує, а в іншому випадку – тим, хто зберігає. Всі вони працювали над створенням духовного центру завдяки засобам та методам, які вони мали у своєму запасі; при цьому вони віддзеркалювали та перетворювали культурну ідентичність певної країни.

Однак тут необхідно мати на увазі те, що наведені слова у більшій мірі стосуються минулого часу, аніж теперішнього та майбутнього часу. Хоча театр та опера як і раніше можуть відігравати центральну роль у культурному житті, але їх значення для викарбовування національної ідентичності в контексті інтернаціоналізації залишається невеликим, а тому при визначенні духовного центру своєї країни вони перебу-

вають на другорядних ролях. Це в меншій мірі стосується національних музеїв та національних галерей, але ще в меншій мірі інтернаціоналізація культурного життя торкнулася національних бібліотек. Духовний центр, над яким вони працюють, як і раніше є культурною ідентичністю нації, хоча останній термін все важче піддається визначенню. Можна також сказати, що шальки терезів змістилися в бік: Культурна ідентичність людей стала більш інтернаціональною, однак стосовно її відповідного центру все важче визначитися у національному сенсі. Але пошук духовного центру певної країни чи нації триває, й саме в кризових ситуаціях виникають питання стосовно національної ідентичності. В чому вона полягає, та де її можна знайти? Чи надає вона фундамент, коли багато із чого, у що вірили та на що сподівалися, стало ненадійним та невпевненим (достовірним)? Чи може впевненість (достовірність) національної культури стала зараз також крихкою? Той, хто шукає відповіді на ці питання, мало знайде їх у театрі та опері. Скоріше деякі факти він знайде під час візиту до національних музеїв чи національних бібліотек.

Але чи потрібні сьогодні взагалі щось на кшталт духовного центру країни чи культурного засвідчення національної ідентичності? Й кому це потрібно? Саме уявлення центру пов'язане з обмеженістю просторів. Там, де простори є безмежними, або сягають у безмежність, не може бути центру, а кожний пошук такого центру буде безглуздим та безцільним. Центр визначається від кордонів. Однак на відміну від геометрії, де межі чи обмеження є систематично першими, а центр – другим, ґенеза простору та центру у політиці та культурі відбувається навпаки. Тут центр, котрий спочатку є нічим іншим, аніж претензією бути центром, визначає кордони й тим самим протяжність простору. А зміна цих просторів нерідко відбувається, виходячи від центру: Чи то необхідно збільшити протяжність та «включити до себе» певну периферію, чи то необхідно залишити певні окраїни – все це вирішується в центрі. Так само відбувається й при визначенні національної ідентичності. Там, де проходить межа між ідентичністю та відмінністю, між самістю та іншістю – все це визначається із центру ідентичного простору. Але хто визначає? Хто розпоряджається центром? Як то часто буває, тут також визначають еліти, однак вони можуть приймати такі рішення за умов демократичних відносин, у певному сенсі за відповідальності населення. Якщо вони не отримують такої підтримки, то такі рішення необхідно скасувати, або вони вичерпуються з часом. Політичні еліти залежать у значно більшій мірі від відповідальності та підтримки, аніж це має місце стосовно культурних еліт. Якщо немає підтримки та згоди щодо куль-

турних еліт, то вони завжди можуть змістити свою претензію та висунути її стосовно авангарду, бо мистецька творчість завжди передувала масовому смакові. Голосування населення – це лише капля для культурних еліт, в той час коли політичні еліти у нервовому настрої спостерігають за підйомами та падіннями народного настрою. Політичні еліти все частіше займаються ним, й навіть завдають шкоди політичному керівництву, або вже не в змозі його виконувати. З культурними елітами такого не може відбуватися, можливо за виключенням тих, котрі із-за книжкового ринку повинні відповідати інтересам та смакам загальної публіки. Однак це має свою ціну: Чим більше та успішніше це вони роблять, тим менше вони можуть висувати претензій стосовно того, щоб належати до культурної та духовної еліти.

Слушно, що центр у політиці та суспільстві має інше значення, аніж у культурі. У політиці політики збираються навколо центру чи натовпами стверджують, що вони представляють позиції політичного центру. Той, хто втрачає претензію бути в центрі, скочується вниз – як у очах виборців, так й у списках кандидатів від партії. У культурному житті відбувається не так. Тут привабливо бути в авангарді, зокрема й тому, що таким чином можна захиститися від смертельного звинувачення бути посередністю. Також звичайно й тому, що авангардові приділяється значно більше уваги, аніж середній частині колони. Авангард означає бути на виду, в той час коли більшість в середині не цікавить навіть журналістів, що розповідають та пишуть про культуру. Орієнтир на події та примус авангарду у митців належать одне до одного. Як здається, тут центр має вторинне значення.

Однак, яке відношення все це має до Національної бібліотеки? Вона є інституцією, котра допомагає центрові у культурі щодо його прав та надає йому ваги. Вона збирає, каталогізує, бібліографує й тим самим зберігає дистанцію щодо перманентних змін на вершині культурного прогресу, а також залишається спокійною щодо тенденцій кон'юктури та моди. Національні бібліотеки є керуючими справами на тривалий час. Хоча вони й сейсмографічно сприймають всі рухи та зміни, але вони не реагують на них, а лише реєструють їх. Вони також підкоряються перманентному примусу модернізації, який, однак, стосується не тематичних змін культурного життя, а інструментів, за допомогою яких ці зміни реєструються. Так, національні бібліотеки здавен збирають не лише книги та часописи, але й нові інформаційні носії, які з'явилися з початком ери комп'ютеризації. Духовний центр, керуючим справами якого є бібліотеки в більшій мірі, аніж театри, котрі налаштовані на ко-

роткочасні аплодисменти, після закінчення «Галактики Гуттенберга» неможливо розпізнати за допомогою одних лише друкованих засобів; вже давно до нього належать DVD та CD. Але вони все ще залишаються носіями інформації у матеріальному образі, яких можна збирати та зберігати. Однак це все ж починає змінюватися.

В «Епоху Гуттенберга» Національна бібліотека як берегиня духовного центру країни мала ще й естетичну присутність. При цьому остання була видимою не лише у вигляді комплексу будівель (раніше більш репрезентативному, зараз – більш функціональному), але й в мірі-адах книг, котрі в ньому зберігалися. Зображення внутрішніх приміщень бібліотек до сих пір є символами культури, духовного світу, розслабленого спокою, багатства знання тощо. Особливу гідність претензії Національної бібліотеки щодо збирання книг, як стосовно публікацій в середині країни, так і стосовно публікацій національною мовою закордоном, надавали ці картини наповнених книжкових полиць. У майбутньому це вже навряд чи буде, навіть якщо книга як матеріальний предмет звичайно не щезне. Однак естетика духовного центру, котрий втілюється Національною бібліотекою, буде змінюватися. Внаслідок відносної втрати значення книги, центр буде менш наочним та менш представницьким. Із споглядання він перейде в поле уявлення [3].

Примітки перекладача

1) Prof. Dr. Münkler Herfried (нар. в 1951 р.) – професор, доктор політичних наук, німецький політолог та історик, завідувач кафедри теорії політики Берлінського університету ім. Гумбольдтів (ФРН). Серед його основних монографій: «Томас Гоббс» (2001), «Нові війни» (2002), «Теорія війни Клаузевіца» (2003), «Макіавеллі» (2004), «Німці та їхні міфи» (2008), «Велика війна. Світ з 1914 р. по 1918 р.» (2013), «Нові німці. Країна перед своїм майбутнім» (разом з Мариною Мюнклер, 2016).

2) Національна бібліотека Німеччини (Deutsche Nationalbibliothek) розміщена у двох центрах: у м. Франкфурт на Майні (Федеральна земля Гессен) та м. Ляйпціг (Федеральна земля Саксонія).

3) Цю статтю професор Герфрід Мюнклер написав до 100-річчя Німецької національної бібліотеки, яку було відкрито у м. Ляйпціг у 1913 р.

З німецької мови переклав Володимир Абашнік

Münkler Herfried. The National library: an intellectual centre.